

cům o výzkum politické agendy předkládá vcelku detailní metodologický postup.

Jak v závěru publikace připomíná Škodová, česká odborná obec koncepci *agenda-setting* v porovnání s například USA a Německem doposud spíše přehlížela. Jedním z hlavních přínosů této multidisciplinární publikace je proto ukotvení pojmu *agenda-setting*, který se v předchozích letech v českém jazykovém prostředí objevoval v různých překladatelských verzích jako například „nastolování otázek“ v knize *Teorie masové komunikace* DeFleura a Ball-Rokeachové z roku 1996, či Burtonem a Jirákem v roce 2001 používané „uvádění témat“, v jeho originálním znění. Nutno ovšem dodat, že se v textu objevuje i výraz „nastolování agendy“ (například v oddíle Paulíny Tabery), takže čtenáři nedává zcela jasné rozřešení terminologické nejasnosti.

Komplikované potom autoři také přistupují k překladům, resp. použití pojmu *framing* a *priming*. Tyto výrazy se v publikaci spíše vyskytují v českém překladu rámcování, resp. vypíchnutí, nicméně na některých místech v knize se objevují například také ve tvarech „zarámčování“, resp. „upřednostňování“ (s. 74). I v tomto případě tedy po přečtení textu zůstávají pochyby, jak dané koncepty pojmenovávat.

Kniha je logicky strukturována do oddílů představujících stavební kameny komplexního přístupu ke konceptu *agenda-setting*, a tak dává čtenáři jasný návod k možným způsobům uchopení dané problematiky. Zároveň oplývá množstvím konkrétních příkladů z výzkumné praxe jak v zahraničí, tak v České republice. Díky tomu mohou zájemci o hlubší porozumění konceptu *agenda-setting* získat jeho velmi plastický obraz.

Některé části jsou poněkud nevyvážené z hlediska detailnosti jejich zpracování, či ne zcela jasně napojené na tematiku, jako tomu je například v celku Trampoty, z něhož bychom mohli nabýt dojmu, že mediální agenda rovná se obsahová analýza.

Nečasův příspěvek zase není úplně jasné členění, jednotlivé podkapitoly nejsou příliš provázány, a text je tak v celku obtížněji srozumitelný. Jiným znehledněním textu je potom u některých odkazů nesedící poznámkový aparát (například odkaz k pojmu MIP v poznámkách 9 a 10 na s. 21).

Výše citované dílčí nedostatky ovšem nemohou zásadně devalvovat přínos celé publikace, podpořený velmi kvalitní kompilační prací, přinášející všem studentům i vědcům z oblasti sociálních věd nástroj k utvoření komplexní představy o obsahu pojmu *agenda-setting*.

Kateřina Gillárová

Marek Jakoubek (ed.): *Cikáni a etnicita*
Praha, Triton 2008, 403 s.

Domníval-li se někdo, že tzv. *plzeňská antropologická škola*, známá svými badatelskými počiny v oblasti „romské problematiky“, představuje se svými názory v teoreticko-konceptuálním oceánu sociální vědy ojedinelý a izolovaný ostrůvek, mýlil se. Tyto a podobné domněnky doufejme již definitivně rozptýlil nový sborník autorsky i editorsky plodného M. Jakoubka *Cikáni a etnicita*, který sestává ze 14 studií převážně zahraničních badatelů. Nutno podotknout, že geografická rozmanitost autorského složení jde ruku v ruce s oborovou variabilitou – zastoupena je (sociální, kulturní či urbánní) antropologie, folkloristika, sociální historie, sociologie, politologie, bioekologie či dokonce právní věda.

Výraz „Cikáni“ v názvu publikace nemusí být leckomu po chuti. Potenciální výtce vůči němu však závčasů předchází editor ve svém úvodním slovu. Zastřešující termín „Romové“ se v českých luzích a hájích zaužíval jako označení pro homogenní etnickou (neřku-li národnostní) skupinu, která je v typickém případě definována (explicitně či implicitně) fyziognomickými, ergo „rasovými“ znaky (např. tmavou bar-

vou pleti). Aby daný problém nepůsobil příliš jednoduše, oba termíny se mohou v závislosti na specifických kontextech a podmínkách křížit (viz kupř. „ne/romští Cikáni“). Jedno je však jisté: v současnosti (shora) oktrojovaná nálepka „Romové“ v českém (natož pak evropském či světovém) kontextu nemůže (anebo nechce) postihnout diverzitu takto etiketizovaných populací. Termín „Cikáni“ v tomto kontextu odkazuje k etnograficko-antropologickému diskurzu, kdežto „Romové“ k multikulturně-etnopolitickému, okořeněnému notnou dávkou politické korektnosti. Podobně sborník problematizuje pojem (romské/cikánské) „ethnicity“, který se přesouvá z roviny apriorní danosti do polohy výzkumné otázky, krácející v konceptuálních šlépějích odkazu Fredrika Bartha.

V naznačených intencích jsou ukotveny především (avšak nejen) studie „Vyjednávání ‚cikánství‘: situační strategie“ C. Silverman, „‘Neznáme svůj původ’: Jak Cikáni z Jarany zacházejí s minulostí“ od P. Gay y Blasco a „Kategorie ‚romanipen‘ a etnické hranice Cikánů“ A. Mirgy. Prvá, krom důrazu na sociální konstruovanost etnických hranic, akcentuje skutečnost, že (částečná) kulturní adaptace nemusí nutně vést ke ztrátě etnické identity, zatímco druhá analyzuje příčiny ne/re/konstruování cikánské minulosti dle nacionálních šablon. A. Mirga se v podobném duchu pokouší odhalit principy utváření kategorie „romanipen“ – tj. „cikánství“ neboli cikánské etnické identity – skrze analýzu kontaktů Cikánů a ne-Cikánů. Drobná výtku vůči tomuto článku směřuje k samotnému pojmu *romanipen*, o němž se po mém soudu příliš sebevědomě prohlašuje, že se jedná o „součást romské sebeidentifikace“ (s. 245).

Značně originální příspěvek k danému tématu představuje studie S. B. Gmelch „Skupiny, které nechtějí být začleněny: Cikáni a jiné řemeslnické, obchodnické a zábavu poskytující menšiny“. Úhelným kamenem této studie je myšlenka, že k po-

pisu určitých populací (kupř. některých cikánských či kočovných skupin), které jsou standardně házeny do jednoho širokého – etnicky vymezeného – koše, netřeba nasazovat etnické brýle, přičemž odlišná (ne-etnická) výkladová schémata nejen že mohou mít, ale často také mají větší explanační potenciál. Jak přitom Gmelch ukazuje, spojuje-li tyto populace vůbec něco, pak je to právě touha nebýt označovány homogenizující etnickou etiketou.

Značný prostor byl ve sborníku věnován americkému antropologovi M. T. Salovi, který ve své studii „Cikánská etnicita: Důsledky nativních kategorií a vztahů pro etnickou klasifikaci“ z roku 1979, již poněkud nelogicky předchází její aktualizace sepsaná speciálně pro pojednávání sborník, popisuje mnohaletý výzkum tří cikánských skupin (Romů, Romničelů a Ludarů), a velice správně dokládá, že jednotná a všezahrnující etnická identita Cikánů se spíše předpokládá, než kriticky studuje. Jedince znalého problematiky patrně nepřekvapí Salova kritika úhrnné nálepky „Cikáni“ (či v našem kontextu „Romové“) a důraz, který klade na příbuzenskou příslušnost, neboť „uznání členství jde jen zřídka kdy za hranice ‚klanu‘. Není možné ho rozšířit na skupiny, jejichž kultura je očividně odlišná a o vztazích k nimž je možné hovořit pouze na základě lingvistických a historických dedukcí“ (s. 237). Aplikujeme-li tento poznatek na české realie, náhle se ukáže problematičnost a snad i absurdnost výroků typu: „romská komunita ve městě XY je nejednotná“.

Studie P. Williamse „Neviditelnost pařížských Kalderašů“ analyzuje, jak název napovídá, neviditelnost této cikánské populace, kterou autor považuje za projev adaptace na podmínky pařížského předměstí. Kalderaši nepokládají skrývání své etnické identity v rámci ekonomických aktivit za „smrtný hřích páchaný na ideálu autenticity“. Naopak – schopnost projevovat se jako ne-Cikán je nedílnou (a vysoce ceněnou) součástí jejich „romství“. Podob-

ně nejsou ani „kulturní výpůjčky“ dehonestovány nálepkou „neautentické“ (ergo špatné), protože „tady a teď toto jednání svou specifičností symbolizuje jedinečnost Romů“ (s. 301). Dokonce ani všudypřítomná „komunitaristina“ (tzn. tendence pohlížet na jakoukoli sociální skupinu či kategorii optikou komunity, která se z definice vyznačuje značnou měrou sociální koheze a solidarity), se v textu nejeví trefou mimo terč, neboť (s drobnými výhradami) lze popisované společenství Romů za komunitu vskutku pokládat.

Sociálně-historickou dimenzi sborníku představuje W. Willems, který ve stati „Smrtná past etnicity: Historie studia Cikánů“ popisuje, jak se ze sociální kategorie „cikánů“ stala – především díky autoritativní knize Heinricha Grellmanna z konce 18. století – jednolitá „etno/národní“ skupina „Cikánů“ herderiánsko-esencialistického ražení, jejíž dopad je stále patrný i dnes při konstruování sdílené (vše)cikánské/(vše)romské identity. Netřeba upozorňovat, že toto romantické nahlížení u nás doposud očividně neřeklo své poslední slovo a těší se pevnému zdraví.

Na W. Willemse v jistém (ovšem nikoli chronologickém) smyslu navazuje článek J. Okely „Některé politické důsledky teorií o cikánské etnicitě: Role intelektuála“, neboť usiluje, jak název napovídá, o zhodnocení dopadu badatelských definic a konceptů, kterých se zne/uzívá při politickém zápolení. Vzato z jiného úhlu J. Okely polemizuje s konstruováním mýtů o tzv. „romské/cikánské etnické skupině“, především pak s mýtem o indickém původu, přičemž velice správně dodává, že antropolog může „tyto reprezentace analyzovat a dekonstruovat; může-li však svým teoretickým zkoumáním eliminovat přitažlivost takového zobrazení, je jinou otázkou“ (s. 131).

Hned čtyři články sborníku jsou věnovány kritice tzv. romského nacionalismu. Právnick I. Pogány v práci „Přijímání ustavující se národní identity: Romové střední a východní Evropy“ analyzuje danou pro-

blematiku z pohledu právní vědy, ovšem, jak se po přečtení ukáže, s velkým antropologickým nádechem. Velice případně totiž upozorňuje, že „různé komunity (Cikánů – pozn. aut.) ... sebe samotné nikdy nepovažovaly za náležející k jediné společné kulturní, neřkuli „národnostní“, skupině“ (s. 172), přičemž „jim může být jako sjednocující činitel přiznána pouze jedna skutečnost, a sice že „vypadají stejné“ nebo se zdají „stejní“ těm, kteří je tak označují. Oni sami si však navzájem stejní nepřipadali a nepřipadají“ (ibid.).

V podstatě stejným způsobem se k dané otázce staví ve studii „Politika romské identity: mezi nacionalismem a chudobou“ i politolog M. Kovats. Dodává přitom, že *raison d'être* podpory „(romské) etnické odlišnosti“, namísto řešení a zlepšení životních podmínek těchto sociokulturně znevýhodněných, tkví ve vynaložených financích – vytvořit „etnickou skupinu“ je přeci jenom levnější a politicky bezpečnější (ne-li dokonce žádoucnější) než *skutečný* problém *skutečně* řešit. Výsledkem tohoto přístupu je diskursivní propojení „romské etnické menšiny“ s chudobou, konflikty etc., čímž „se zachovává politická izolace ‚Romů‘ a zároveň se podporuje ideologie segregace“ (s. 190). Esencializace a reifikace „romské etnické skupiny“ přitom v zásadě zavádí „rasové“ hledisko do politické diskuze, což zaručuje, že takto stigmatizované osoby izolované a slabé zkrátka zůstanou. Z toho důvodu, uzavírá M. Kovats, je romský nacionalismus „rajskou hudbou pro uši rasistů, kteří vždy věřili, že Cikáni jsou odlišní a neslučitelní s majoritní společností.“ (s. 195)

Na obdobné vlně se nese i stať nestora světového ciganologického bádání W. Cohana enigmaticky nazvaná „Mýtus cikánského národnostního hnutí“, jenž taktéž odhaluje iluzornost „romské národa“, traktovaného coby (vše)cikánská/(vše)romská pospolitost. Staví-li se někdo do pozice reprezentanta této „komunity“, je v nejlepším případě pomýlen – legitimita tohoto (samozvaného) „vůdce“ je totiž, jak dokládá

Cohn, značně pochybná, neboť, „za hranicemi loajality k rozšířené rodině ... neexistuje již žádná jiná významnější loajalita“ (s. 139). Ve své argumentaci se přitom Cohn dovolává i Cikánů samotných: „povězte jim (tj. Cikánům – pozn. aut.) o „cikánském národnostním hnutí“ a setkáte se s pobavením či s výsměchem, v každém případě však s absencí porozumění.“ (ibid.) Právě odvolávání se na rozhodnutí samotných Cikánů, chtějí-li být zahrnuti do „romského národa“, přitom představuje (přínejmenším v ČR) velmi novátorský prvek – tvrdí-li nějaká osoba, že reprezentuje určitou „skupinu“ („etnikum“, neřku-li „národ“), bylo by příhodné, kdyby svou legitimitu mohla podepřít souhlasem údajných participantů, tj. „zdola“. Samozřejmostí však musí být ochota k přijetí negativní odpovědi.

A právě neakceptování záporné odpovědi domnělého člena „romského národa“ A. Ferka ze strany romského etno/nacio/aktivisty I. Veselého si bere na paškál text M. Jakoubka „Rivalita identit: Cigán versus romský národ“. Že Veselý konstruuje svůj „romský národ“ zcela v liniích romantismu 19. století a příslušnost k němu vyvozuje z fyziognomických znaků (podloží jeho „romského národa“ hledíme tedy v „rasových“ teoriích), je již dlouhou dobu známo. Jakoubkova studie však odhaluje Veselého novou polohu – pozici vulgárního, skrupulemi nezátíženého pokrytce, což ilustrujeme výňatkem z e-mailové zprávy tohoto známého etnopolitika, adresované jednomu z těch, který odmítá být dotyčným reprezentován a vůbec zahrnut do řad romského národa: „Ferkó-hajzlíku ... máš v hlavě nasráno, holt, že seš černej a z nižší kasty a máš z toho komplex, to bych ti odpustil, ale že máš v hlavě nasráno, chudáčku ... Pocházíš z rodu požíračů mršin a i umřeš jako požírač mršin.“ (s. 156–157) Jen zatěžko lze pochopit, jak se toto rasistické hulvátství slučuje s Veselého vizí multikulturní společnosti. Kdepak, Veselého proklamace „svobody zvolit si svou

vlastní identitu“ jsou jen účelové, neupřímné a prázdné fráze etnopolitika a etnopolitikatele.

Z odlišné – bioekologické – perspektivy na problematiku romských skupin ve své studii „Etnické hranice v moderních státech: Revize Romano Lavo-lil“ nahlíží B. Nagel-Lauwagie. Daný model sice rovněž navazuje na Barthův odkaz (vyzdvihováním důležitosti hranic), ovšem v jeho ekologické dikci, přičemž se pokouší diskutovat a aplikovat koncept *r*-strategie na některé cikánské populace. Autorka dokládá, že přetrvávání a modifikace etnických skupin/hranic významně koreluje s adaptací strategií na určité prostředí a kompetitivní výhodou. Pohybujeme-li se na tomto badatelském poli, je třeba mít na paměti, že představuje značně redukcionistickou (nikoli však nutně špatnou či chybnou) optiku, jež do značné míry odhlíží od intencionálního jednání aktérů na mikro-úrovni. Charakteristická je pak jistá dávka – třebaže v této stati explicitně přiznaného – primordialismu. Dodejme, že kritizovat tuto konceptualizaci za genetický determinismus se (přínejmenším) v tomto případě jeví jako scestné, a (ne)akceptace tohoto přístupu je povětšinou otázkou vkusu, resp. badatelského zaměření.

Na závěr nezbyvá než upřímně prohlásit, že se sborník *Cikáni a etnicita* vystříhal výraznějších přehmatů. Nadto je třeba podtrhnout skutečnost, že publikace vykresluje intelektuální trajektorii, po níž se ciganologické studie v evropském a severoatlantickém kontextu před drahnou dobou vydaly, a jasně prokazuje, že k badatelům okolo tzv. *plzeňské antropologické školy* nesestoupil teoreticko-konceptuální *deus ex machina*, aby zvěstoval *ex nihilo* nový – „kacířský“ – náhled na danou problematiku, nýbrž že ona hlediska vyrůstají z širších teoretických implikací, vyvěrajících z moderních a v západním světě běžných sociálněvědních konceptů.

Ondřej Hejnal